

OLYMPISMUS

Olympijské hry v antickém Řecku

Jednou za dva roky (do roku 1992 každým čtvrtým rokem) se otevírá brána některého ze stadionů vybraných měst k olympijským hrám. Stalo se krásnou tradicí této vznešené chvíle, že čestné první místo při slavnostním nástupu účastníků je vyhrazeno reprezentantům řeckého národa. Sportovní svět tímto gestem privilegia vzdává hold potomkům těch, kteří před téměř třemi tisíci let stvořili tento jedinečný svátek. Antické olympijské hry (a nejen olympijské), o nichž se novodobá civilizace dozvíдалa víceméně až v důsledku objevů francouzských, německých a anglických archeologů 17. – 19. století, se staly mocným inspiračním zdrojem novodobého olympismu. Jeho zakladatel, Francouz Pierre de Coubertin, v něm spatřoval spojení péče o tělo a ducha, viděl v něm naplnění řeckého antického ideálu. Především Coubertinovou zásluhou nesou olympijské myšlenky nového věku stopy antických snah o zařazení tělesných cvičení do systému výchovy mladých lidí, nesou i stopy starověkých rituálů a slavností.

Řekové vstoupili do dějin civilizace dříve než kterýkoliv jiný evropský národ. Jejich přínos, pokud jde o umění (např. literaturu, sochařství, dramatické umění) i vědy (např. matematiku, fyziku, astronomii, geografii, medicínu, filosofii) je známý a uznávaný. Také pěstování tělesných cvičení, dnes bychom řekli tělesná kultura nebo sport, bylo všeobecně rozšířené a stalo se podstatnou a neoddelitelnou součástí jejich života. V mnoha oblastech dosáhli takové úrovně, že po zániku antiky potřebovalo lidstvo víc než tisíc let, aby se řecké civilizaci vyrovnalo a překonalo ji.

Počátky sportu a her na řecké půdě se datují do předřeckého osídlení na Krétě. Archeologické nálezy zde dokumentují býčí hry, tanec, ale i box, zápas a jejich kombinace. Z pozdější doby jsou mykénská vyobrazení vozatajských a běžeckých závodů, postupně přibývaly i další disciplíny. Praktické požadavky rozvoje se projevovaly v samozřejmosti zařazení tělesných cvičení do vojenské výchovy mužů i žen ve Spartě. Naopak velmi široce koncipovaná (byť jen pro muže) byla všestranná výchova v Aténách: zahrnovala např. gramatiku, rétoriku, filosofii, básnictví, hudbu, tanec, ale i péči o tělo a jeho rozvoj. Přirozeným důsledkem takového pojetí výchovy bylo i měření sil, které se postupně dostalo i do programu čtených řeckých slavností.

Kult těla a ducha, jak píše V. Zamarovský v knize Vzkříšení Olympie, se v Řecku poprvé v historii spojil v jednotu, a pohybová aktivita se stala integrální součástí kultury, jednou z jejích složek vedle umění, vědy a vzdělanosti. Ideál kalokagathie (kalos = krásný, agathos = dobrý, kai = spojka a), ve zkratce tělesná krása spojená s duševní ušlechtilostí ve vyvážené jednotě – v moderní interpretaci harmonický rozvoj těla a ducha, původně zřejmě ideál aristokratický, se později hlavně vlivem demokratických Athén stal všeobecně přijímaným ideálem svobodných občanů.

OLYMPISMUS

V řeckém pohledu na svět převládal kult bohů a božstev, názor mytologický a přírodně materialistický (hledali např. pralátku všech věcí, Demokritova atomistická teorie). Z něho se odvozovaly představy o náplni a smyslu života „kulturní společnosti“: práci považovali za nutnou podmínku k zajištění existenčních potřeb a přestože uznávali četné bohy, toužili žít plným životem na tomto světě, blaho jednotlivce spojovali s blahem státu. Stát měl poskytovat všem stejnou možnost podílet se na společenském prospěchu a harmonickém rozvoji schopností jednotlivců ve prospěch celku. Takové představy se ovšem mohly uskutečnit pouze s jistými tělesnými a duševními předpoklady, předpoklady tělesné byly dokonce kladeny na první místo, neboť byly podmínkou duševních.

K takovému, podle dnešních měřítek, životnímu stylu, patřila i řada různých kultovních slavností, her. Jejich program často tvořily náboženské rituály, oběti bohům, průvody, soutěže, umělecké výstupy aj. k počtě některého z bohů či bohyň. K hlavním a proslulým patřily hry pýthijské v Delfách k počtě Apolona, boha světla a slunce, hry nemejské v Nemeji v Argolidě k počtě Diově, nejvyššího z řeckých bohů, hry isthmické na korintském Isthmu zasvěcené Poseidonovi, bohovi moře, hry panathénajské na počest bohyně Athény a jiné. Původně v nich převažovala kultovní stránka nad pohybovým obsahem, později tomu bylo naopak. Tyto slavnosti přispěly ke vzniku her olympijských, které postupně získávaly větší přízeň a oblibu nesrovnatelně větší než ostatní.

Počátek antických olympijských her je, jako mnohé v Řecké historii, opředen mýty. Podle nich jsou zakladateli a prvními závodníky řečtí bohové: Diův syn Héraklés (syn Dia a Alkmény, silák a inteligentní hrdina řeckých bájí) prý uspořádal v Olympii první závody a vítěze věnoval olivovou ratolestí (i později byla ratolesti velkou poctou), dokonce prý sám odměřil trať pro závod v běhu: 600 stop = 1 stadion = 192,27 m. Podle historiků se první olympijské hry konaly roku 776 př.n.l., přes jisté pochybnosti se tento údaj považuje za hodnověrný. Současně se podle archeologických nálezů soudí, že už před tím se zde konaly slavnosti a závody, avšak pouze lokálního významu a až časem se Olympie stala dějištěm celořeckých her. Rokem 776 začíná seznam *olympioniků* - seznam olympijských vítězů a první *olympiáda*, čtyřleté období mezi jednotlivými hrami používané jako jednotka datování. O hrách vedli Řekové záznamy, jejich spolehlivost byla kontrolována mj. i Aristotelem.

Jméno nesou olympijské hry podle místa konání. Olympie byla posvátné a poutní místo s chrámem Dia a Héry na severozápadě Peloponézu, asi 15 km od pobřeží Jónského moře (vzdálenost od Athén 275 km). Pomineme-li náboženské obřady a rituály, pozornost zasluhuje sportovní program. Jeho rozsah se postupně zvětšoval, od jediné disciplíny až po několikadenní klání v době největšího rozkvětu:

- r. 776 běh na délku jednoho *stadia*,
- r. 724 přibyl *diaulos*, tj. běh na dvě stadia s obrátkou,
- r. 720 zařazen *dolichos*, pravděpodobně sedm, později dvanáct a dvacet čtyři stadií (kolem 4600m),

OLYMPISMUS

- r. 708 program rozšířen o *palé* (zápas podobný dnešnímu řeckořímskému) a *pentathlón* (pětiboj, zahrnující skok daleký, běh na 1 stadion, hod diskem a zápas),
- r. 688 zaveden *pygmé* (box ve velmi tvrdém provedení),
- r. 680 kromě dosavadních atletických (gymnických) disciplín nově zařazen *tethrippon*, rychlostní závod na dvoukolových vozech s koňským spřežením,
- r. 648 připojen závod *hipposkelétion*, závod jezdců na koních, a také *pankration* (všeboj), kombinace boxu a zápasu,
- r. 520 nová disciplína *hoplítodromos*, běh těžkooděnců se štítem a přilbou.

Nepochybně s dávkou literární licence a fantazie popisuje barvitě V. Sábl (Hrdinové antických olympiád, olympijské příběhy a pověsti) zahájení her:

„Svahy náspu stadionu pod úbočím Kronova vrchu se zaplňovaly diváky už od svítání. Teprve nedlouho před nástupem atletů přišli nejmávanější hosté, vedoucí poselstev řeckých obcí, vojevůdci, státní hosté Élidy, aristokratičtí statkáři, majitelé domů a velkoobchodníci. A pak nastala slavnostní chvíle příchodu borců.“

Na kamenný podstavec poblíž vchodu do stadionu vystoupil urostlý trubač, přiložil ke rtům polnici, nadul hrud' i tváře a břesknou fanfárou upozornil obecenstvo, že velký okamžik zahájení olympijských soutěží nastává. Vzápětí byl chvilka napjatého ticha rozdracena bouří jásotu, volání, dupání a potlesku, neboť z šera vstupního tunelu se za hellanodiky, oděnými do tradičních červených rouch, vynořil proud nastupujících atletů. Naolejovaná a sluncem do bronzova osmahlá těla oslňovala krásou.

Zatímco se atleti zastavili na ploše žlutého, nebeskou výhni rozpáleného písku, helanodikové důstojným krokem došli ke konci závodíště, kde měli u cíle běžeckých soutěží mramorová sedadla.

Bíle oděný herold ohlásil do čtyř stran hlediště zahájení dne soutěží a začal vyvolávat jména přihlášených atletů, jejich otců s názvy rodných obcí a ptal se shromážděných, znají-li borce jako svobodné občany Hellady a mají-li bezúhonnou minulost. Jestliže nikdo nevznesl žádné námítky, zahájilo se losování do skupin rozběhů a do dvojic pro zápas, box a pankration...“

Od počáteční jednodenní slavnosti se hry postupně zvětšovaly a v tzv. zlaté době, éře vrcholného rozkvětu (468-400), již trvaly 5-6 dnů, v řeckých pramenech se uvádí celkem 18 olympijských soutěží (k výše uvedeným přibývaly různé varianty jezdeckých soutěží). První a poslední den her byl věnován obětem Diovi, v ostatních dnech se závodilo. Od r. 632 se her mohli zúčastnit kromě dospělých mužů i dorostenci („chlapci“). Asi do 80. olympiády byly na programu her i soutěže múzické: hudba, zpěv, recitace básní, soutěže trubačů a hlasatelů.

OLYMPISMUS

V Olympii se shromažďovali nejen sportovci, ale i elita společenská, umělecká i politická. Hry tak postupně nabývaly všenarodního významu, přítomností státníků se staly politickou a společenskou událostí nejvyššího lesku.

Her se mohl aktivně účastnit každý bezúhonný řecký občan, který prošel alespoň desetiměsíčním výcvikem a prokázal dostatečnou úroveň pro olympijské zápolení. Vítězové her (tzv. olympionikové) byly hned po vítězství odměňovány palmovou ratolestí a po skončení her olivovým věncem. Měli právo postavit si v Olympii nebo jinde své sochy. Byly jim prokazovány pocty v kraji odkud pocházeli a kam se vraceli s velkou slávou. Jejich vítězství často oslavovali básníci:

*„Různá konání po různých pochvalách dychtí,
vítězství na hrách však miluje především píseň,
věnce a činu nejvítanější doprovod.“ (Pindaros: Olympijské zpěvy)*

Mnohé z her bylo později jistě glorifikováno. Jak uvádí např. německý historik O. Gruppe, nebylo vše z dnešního pohledu dokonalé, korektní. Vítězství bylo považováno za vrcholný životní úspěch, ten, kdo prohrál, byl vysmíván a zatracován a často se neodvážil ani domů.

Organizaci příprav a vrchní řízení soutěží měl na starosti zvláštní výbor. Dodržováním pravidel byli pověřeni volení rozhodčí (helanodikové), činní byli i další funkcionáři (např. lékaři, architekti, kněží, klíčníci, vykladači olympijských pamětihodností, kultovní tanečníci a pěvci). Ekonomické zajištění umožnily příjmy z her a podíly z válečných kořistí.

Jak dosvědčuje i současný stav antické Olympie, její výstavba musela být velmi okázalá. Byly zde chrámy (Diův a Héřin), pokladnice, ústřední budovy, hotely. Pro hry byla budována odpovídající zařízení, např. zápasistiště (palaistry), hřiště (gymnasia), stadiony, hippodrom, odpočívárny, pískovny, olejovny, studené i teplé lázně, šatny, amfiteátry, obětní místa, chrámy aj. Na volných prostorách se nacházely mramorové a bronzové sochy vítězů, díla nej přednějších řeckých umělců. Antická Olympie byla už v době starověku považována za "svatou" a za jedno z nejkrásnějších míst Řecka. Dnešní rozsáhlý archeologický areál zahrnuje kromě vykopávek sportovních zařízení četné sakrální památky, pozůstatky chrámů, pokladnic řeckých obcí, soch a dalších budov. Bylo to místo známé a uznávané v celém tehdejšímu kulturním světě, jakési noblesní teritorium pro fyzické a duchovní souznění. Bylo určeno k naplnění ideálu zdraví, dobré fyzické kondice, duchovní i tělesné krásy. Pociťuje to i méně zasvěcený návštěvník na těchto místech dodnes.

Účastníci přicházeli, aby se opájeli podivuhodnou syntézou mystických obřadů, mužných bojů a kulturního bohatství. Prostředí Olympie, příroda, chrámy, sochy vítězů, kultovní rituály, nadšení diváků, věnčení vítězů ve sportu i umění se odráželo v nových dílech uměleckých i filosofických.

OLYMPISMUS

Řekové dokázali zajistit také politickou atmosféru her. Pro nerušené konání byl pro cestu na hry, po dobu konání a pro návrat mezi řeckými státy vyhlášen všeobecný mír – ekecheiria („ruce pryč od zbraní“), tj. zákaz jakýchkoliv válek s tvrdými sankcemi při jeho porušení.

Antická tělesná kultura byla oblastí vymezenou převážně jen pro mužskou, bojovnickou část svobodného obyvatelstva. Jen velmi málo žen se mohlo podílet na veřejném a kulturním životě, byly vylučovány i z olympijských her, nemohly na nich závodit ani přihlížet jako diváci. Za jakousi náhradu se považovaly dívčí běžecké závody v rámci náboženských slavností. Tyto tzv. Héraie byly pořádány je. Dílo dokonalo zemětřesení a záplavy. Na dlouhá staletí upadla v zapomenutí. Znovu byla objevena až v období renesance. Přispěly k tomu historické archeologické práce – francouzský mnich Bernard de Monffaucon, německý vědec Johann Joachim Winckelman, oxfordský teolog Richard Chandler, francouzský konzul Fauvel, architekt Abel Blouet a další. Největší zásluhu na odkrytí památek měla německá archeologická expedice ve druhé polovině 19.století vedená Ernestem Curtiusem. Ten především obrátil pozornost světa k Olympii a jejím hrám. Pierre de Coubertin, který, jak o tom píšeme na jiném místě, koncipoval obnovení her v moderní podobě, našel v jeho díle mocný inspirační zdroj. Antické olympijské hry patří bezesporu k nejpozoruhodnějším jevům v historii. Dědictví této epochy – mnohé antické a olympijské ideály – jsou ideály humanistické a vznešené, byly podnětné nejen pro zakladatele olympismu, ale svoji hodnotu mají i dnes.

(Autor: Josef DOVALIL, publikace DOVALIL, J. a kol. Olympismus. Praha: Olympia, 2004)